

CYMRU tik zenbait oroitzapen

Ontzitik irten, eta Kernewek keltikoaren mugako Plymouth-en lurreratzeak, badu xarma berezia. Uraren hegiraino bereraino heltzen diren ostatu horiek, kolkoa zaintzen duten gaztelu zaharrek, denak prestatzen bide du bisitaria itsastar portu famatu bat ikusteko.

Hots, kaitik irten eta berehala, kale nagusiko ostatu nagusiaren etxaurrean, bi pintura edo mosaiko eskerga agertzen dira, hamar bat metro gora bai bakoitza, eta kolore betean. «The Invincible Army before the battle», españolak harro-harro, Britainia Nagusiari sekulako jipoia ematekotan itzasoratzen ari. Eta, aldamenean, tamaina berean, beste irudi bat: «The Invincible Army after the battle». Español berak, jota, apurtuta, ingelesek sekulako jipoia eman ondoren. Ez dut uste Arana-Goirik ostatu hori ezagutu zuenik. Zer pentsatuko ote zuen badakit. Gaur abertzaleek zer senditzen ote duten ez ákit. Nik zer sendituen, badakit. Baina ez ditut txitxareak nahasiko.

Zelai ederrak, muno apalak, ahate zuriak eta bele beltzak ugari, etxetxo

Kemriera, herensugearen mihia.

*Conwy gaztelua,
Ipar Cymrun
daitezkeen
ederrenetako bat.
Llandudno-tik
hurbil.*

apain zoragarriak non-nahi; bai Ingalaterran, eta bai gero Cymrun. Badugu zer ikasirik.

Eta Cymrun sartu ordukoxe, pankartetan elebitasuna ageri: muga ondoan bertan, gainean, berdez: *Trallwung*; behean, beltzez, *Welshpool*. Aurrerago: gainean *Erenewydd*, behean *Newtown*. Eta berdin Aberystwyth-eraino. Eta berdin, jakina, Aberystwyth-en bertan, Dyfed osoan bezala. Seinaleketaren mailan bederen, elebitasuna dago Cymrun. Xehetasun axial bat, jakina. Baina hemen hori ere ez dugu lortu. Bai, ala? Zenbait eskualdetan bai, dudarik ez; baina han orokorra bide da joera. Eta Caerdydd-Cardiff-en bertan ere, herri elebidun batetan egotea agertzen da.

Aberystwyth-en elkartzeoak ginen hizkuntza txikien izenean joandako ordezkari batzu: Islandia, Frisia (Ekialdekoak eta Mendebaldekoak), Romantxeak, Kataluña, Cymru bera, Alba-Eskozia, Irlanda; eta Euskal Herria. Han ginen gu, Elixabete Gar-

mendia, Gotzon Egia eta artikulua honen egilea, gure hizkuntza baino askoz sendoago ez duten herri txikietao jendea gurutzatzeko prest.

Hots, ni Aberystwyth-era iritsi nintzen egunean bertan, Manchester-ko «The Guardian» erosi, eta hantxe topatu nuen lehenengo sospresa: kemrieraren aldeko manifestazio handi bat izana zen Uztailaren 27an Caernarfon-en.

Zergatik ote? Eta berehala jakin dut: «racial discrimination». Gwynedd-eko Kontseiluak (Gwynedd gure Baxenabarre izan daiteke, gure Gipuzkoa baino zehazkiago) ukatu berri die Konterriko postua bi emakumeri, galesez, kemrieraz esan dezagun guk, ez dakitelako.

Super-britainzaleek berehala eman dute erantzuna: arrazakeria, diskriminazioa, «racial discrimination». Eta Gwynedd-eko indar abertzaleen erantzuna ere ez da luzatu: ama-hizkuntzatat kemriera duten Gwynedd-tarren 2/3-ei irain bat, «an insult

Y Cymro, Ipar Cymru-ko astekaria, 8.000 ale.

to the Welsh speaking community».

Aspaldi honetan ikusten ez zena: elkarrekin agertu dira denak manifestazioan. *Playd Cymru*-ko bi parlamentariak buru, Daffydd Elis Thomas eta Daffyd Wigley, *Cymdeithas yr Iaith* mogimendukoak (hango «Euskal Herrian Euskaraz»-en kidea): *Adfer* taldekoak, agian Baionako «Amaia» tade-ohiaren kidea. Denak elkarturik.

Eta sindadura bilketa hasi da: Gwynedd-eko bulego ofizialekin ingelesez ez erabiltzea agintzen da dokumenduan. Berehalaxe, egun batzutan barrena, 6.000 sinadura lortu dira.

Hango abertzale jendea pozik dago oso.

Horra hor herri-izenik luzeena eta esan ezinezkoena.

Kemrierazko Telebista aurrera doa: 23 ordu astean; gainerakoak, dena dela, Londres-tik eta ingelesez ematen direlarik. Datorren Azaroan egingo omen dute balantzea; orduantxe beteko baita S4C kanal bereziaren hirugarren urtemuga.

Egunkaririz ez. Honetan ere, gure mailan daude.

Aldizkariak badaude, kemriera hutsez. Zabalkunde handikoak dira batzu: *Y Tincer*-ek 70.000 ale saltzen ditu; baina hilabetekaria da. *Y Cymro*-k, berriz, 8.000 ale egiten ditu, eta astekaria da. *Y Fanner* klasikoak, 3.000 ale zabaltzen ditu astero; eta *Barddas* poesiaezkoak, 1.000 ale hilean. *Cymdeithas* mogimenduarren aldizkaria, *Tafod y Daraig*, hilabetekaria da (hemengo «Katramila» behin baizik ez da agertu).

Liburuak, erruz eta oso itxura onekoak. Gure mailan, dena dela, alde askotatik. Bai kopuruaren aldetik: 360 liburu 1984an; bai tiradaren aldetik: 1.000/1.500 ale, normalean; eta bai haurrentzako inflazioan: 148 liburu haurrentzat, gehi 15 «ipuin labur». Erdia, beraz, ia-ia.

Hizkuntza mintzatuaren egoera, berriz, kaskarra: %19,6-k «dakite» hizkuntza 1981ko datu ofizialaren arauera. «Do you speak Welsh?» izan zen galdera. Nola hartu du jendeak? Zer ulertu du? Cymru-tik kanpora galestar asko bizi denez gero (jendetza-ren %12, esaten dutenez), eta beste xehetasun batzu kontutan hartuz, %29 izan bide daiteke kemrieraz *dakitenen* kopurua. Zenbat erabiltzen den? Betikoz arazoa. Eta erantzuna ezaguna da: oso gutxi.

Cymrun bizi diren ingelesdun elebakar askok, bestalde, ez du bere burua galestartzat hartzen: %42. Eta abertzaleek, gaur arte, inoiz ez dute %12 baino gehiago lortu. Honetan gu baino okerrago, itxuraz bederen.

Hotsz berebiziko soziologi-aldakuntza sakona ezagutzen du gaur Cymruk («Cymru», *kemri* ahoskatzen dute han gutxi gora-behera). Basa-kapitalismoaren garai ikaragarriari (nik Cymrun ta Wallonian senditu dut nabarmenenik kapitalismoaren zapalketa gupidagabea XIX. mendean zer izan zen), orain jende-hustuketa jarraitu zaio. 1979-1983 urteetan batez ere (eta iazko greba izugarria denon gogoetan dagoelarik) suntsitu egin da

40c

Tafod y Daraig

Misiola Cymdeithas yr Iaith Gymrag

CORFF YN FYW NEU YN FARW ?

CEFNOGWCH EIN HAPÊL ARIANNOL

Cymdeithas yr Iaith (Cymru-ko EHE) mogimenduaq badu bere aldizkaria.

Cymru-ko meatze-eskualdea. Kilotrotan barrena luzatzen diren etxetxo-soka azken gabe horietan, jenderik ez orain. Meatzeak hetsi ala, etxetxo-ilara haiek husten ari. Lanik ezak jende heldua ukitu du Mego-Cymrun; eta atzekoz aurrako emigrazioa hasi da: Cymru-tik Ingala-terra-ra orain.

Industria sortzen ari den lekuetan ere, bestelakoa da erabat: industria arina, teknologia aurreratuan oratua, eta emakumeak enplegatzen ditu gehienik. Lehen, beraz, gizasemeak joaten ziren meatzera, eta emakumeak etxean gelditzen. Orain alderantziz: emakumeak lantegira, eta gizasemeak etxean. Honek ere, beraz, beste problematika bat dakar sozial? gicren mailan; eta aski tradizionalista zen *Playd Cymru* partiduak krisi aparta ezagutzea, ez da batere harritzekoa. Eta gauza bera gertatuko zaie *Laboristei*; Hego-Cymrun demografia bera aldatzen ari delako.

Krisi larria Cymrun, hitz batez.

Nahiz Aberystwyth-eko hondartza harritsu eta ilunaren ondoren, eta ekaitzak motz utzi duen «Pier» jostalaritik, sakonean dabilen olatu gaitza nekez soma badaiteke ere.